

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEVLET VE YAŞLI HAKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME:

Baran Dural

Trakya Üniversitesi

Gülçin Con

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

ÖZET

Batılı anlamda bir “*refah toplumu*” yaratamayan Türkiye Cumhuriyeti’nde, son dönemde hız kazanan neo-liberal politikalar nedeniyle, sosyal refah devleti idealinin terk edilip/ edilmediği konusunun giderek daha büyük bir tartışma konusu oluşturduğu gözlemleniyor. Her ne kadar önemli bir genç nüfus potansiyelini içinde barındırsa da, ülkede yaşlı nüfusun, genel nüfusa oranının önemli ölçüde artmaya başladığı da unutulmamalıdır. Bu bağlamda, yaşlı nüfusun sosyal hakları ve bu hakların getirdiği uygulamalar, Türkiye’de sosyal hakların geleceğine dair mevcut tartışma konularından birisini oluşturmaktadır. *Mevcut hükümet tarafından öngörülen bazı gelişmeler olmasına rağmen, Türkiye’de yaşlı hakları halen yeterli konumda değildir.* Bu kapsamda, Türk devletinin sosyal bir devlet olup olmadığına dair öne sürülen tezler, yaşlılara yönelik sosyal politika hükümlerinin yetersizliği ve bu hükümlerin de “haklar” temelinde barındırdığı yoksunluk mevcut durumu anlamak için önemlidir. Bu temelde, bu makale yaşlı haklarının mevcut durumu ve AKP dönemi içindeki gelişmeleri, eleştirel bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal devlet, sosyal politika, AKP, refah devleti, yaşlı hakları.

ABSTRACT

The rights of the elderly are becoming more of an important issue within the social policy domain both in the world and Turkey as a result of population aging. Although Turkey still has a young population, its elderly population is very large. This large population of elderly has its own peculiar needs, demands and elderly rights are very crucial in meeting these needs. The situation of elderly rights in Turkey is still not sufficient although there are some improvements intended by the current government. In this context, the arguments about whether Turkish state is a social state or not are very important to understand the insufficiency of the social policy provisions toward the elderly and the lack of the basis of ‘rights’ in these provisions. On this basis, this article aims to examine the current situation of elderly rights and the improvements within the era of Justice and Development Party government from a critical perspective.

Keywords: Social state, welfare state, AKP, social policy, elderly rights.

GİRİŞ: SOSYAL HAKLAR/ SOSYAL DEVLET İLİŞKİSİ

Batılı anlamda bir “refah toplumu” yaratamayan Türkiye Cumhuriyeti’nde, son dönemde hız kazanan neo-liberal politikalar nedeniyle, sosyal refah devleti idealinin terk edilip/ edilmediği konusunun, giderek daha büyük bir tartışma konusu oluşturduğu gözlemleniyor. Her ne kadar önemli bir genç nüfus potansiyelini içinde barındırsa da, ülkede yaşlı nüfusun, genel nüfusa oranının önemli ölçüde artmaya başladığı da unutulmamalıdır. Ülkede, 1960–2000 yılları arasındaki 40 yıllık dönemde yaşlıların oranı % 71, 2000–2002 yılları arasındaki 2 yıllık dönemdeyse % 48 nispetinde artmıştır (TUFAN,2006:32). Gelecekte de bu artışın hızla devam etmesi beklenmektedir. Nitekim şu anda % 8,6 olan yaşlı nüfus oranının, 2030 yılında yüzde 15’e ulaşması TÜİK nüfus tahminleri dahilinde öngörülmektedir.

Yaşlı nüfusundaki bu belirgin artışın sağlık- bakım hizmetleri, sosyal güvenlik programları- yaşlılara maddi/ manevi destek sağlayan aile gibi sosyal kurumlar üzerinde çok güçlü baskılar oluşturması beklenmektedir.(CANPOLAT,2008:3) Sosyal devlet tartışmaları tam da bu güçlü baskıların ortaya çıktığı aşamada daha da gündeme taşınır hale gelmektedir. Tüm bunların yanında, artan yaşlı nüfusunun sadece, çalışan nüfusla, ilgili kurumlar üzerinde yük olarak algılanmasına dayalı, “alışılabilirlik tutum” bir kenara bırakılmalıdır. Ancak bu durumda, yaşlı nüfusun temel haklarını talep eden bir sosyal topluluk olduğunun farkına varılabilir. Zira her ne kadar yaşlı nüfusun kendi içinde cinsiyet, etnik kimlik bazında farklılıkları bulunsu bile, bu sosyal grup yine de kendilerine has, yaşlarına uygun istek- ihtiyaçlara sahiptir. Dolayısıyla, yaşlı nüfusun sosyal hakları, kendilerine durumlarına uygun olarak, diğer gruplara tanınanlardan farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, çalışmanın ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır.

“*Hak’ dili, her şeyden önce, ‘sorumluluk’ kavramını içeren bir dildir. Benim bazı haklara sahip olmam, başka birilerine de benim bu haklarımı koruyabilmem ve kullanabilmem için bazı sorumluluklar yükler*” diyen Buğra (BUĞRA,2005:5), temel bir sorunsala dikkat çeker. Genelde, temel insan hak ve özgürlüklerinin negatif (olumsuz) karakteri kabul edilir; yani bu hak ve özgürlükleri yasal olarak tanıdıktan sonra yaşama geçmeleri için hükümetlerin ayrıca bir şey yapması gerekmez, yalnız ihlalini önlemesi beklenir. Buna karşın, ekonomik sosyal hak ve özgürlüklerin hayata geçirilmesi aşamasında pek çok koşulun yerine getirilmesi beklenmekte, söz konusu hakların devlete bazı sorumluluklar yükleyen pozitif (olumlu) nitelik taşıdığı kabul görmektedir. (KORAY, 2001:236) Günümüz toplumlarında, vatandaşlarının haklarını korumayabilmeleri- kullanılabilmelerine yönelik yükümlülükleri üstlenmesi gereken kurum, sosyal devlettir.

Sosyal hakları, verili hak öznelerine bakarak öteki insan haklarından ayırmaya çalışan ölçüte göre bu haklar, özellikle ve öncelikle korunması gereken sınıf, küme ya da kesimlerin haklarıdır (sübjektif ölçüt). Sosyal haklar, “birey”e değil “topluluklara” tanınır. (GÜLMEZ,2009:9) Dolayısıyla, işçiler için farklı uygulamalar, kadınlar için farklı uygulamalar gerektirmektedir. Yaşlılar da bir topluluk oluşturduklarından, yaşlı hakları denildiğinde; her kesime sunulan temel sosyal hakların yanında, yaşlı kesime özgü farklı uygulamalardan bahsedilmiş olunur.

Sosyal hakları uygulamaya geçirmeyi kendine temel görev edinmiş model, sosyal devlet modelidir. Sosyal devlet anlayışı, Özbudun tarafından, “Devletin sosyal barışı ve sosyal

adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir anlayış” (ÖZBUDUN,2005: 99) şeklinde tanımlanmaktadır. Serbest piyasa sistemine müdahaleyi içeren, toplumu piyasanın işleyişine indirgemeyen sosyal devlet anlayışı, piyasanın toplumsal hayattaki önceliğinin terk edilmesiyle gelişir. (METİN, 2011:182) Bu durumda eğer devlet kendini sosyal devlet olarak tanımlıyorsa, başta çalışma, adil ücret, sosyal güvenlik, konut, sağlık, eğitim konularında olmak üzere bazı hakları tüm vatandaşlarına sağlayarak, yurttaşların asgari ihtiyaçlarına ulaşmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmak durumundadır.

Sosyal haklar ve sosyal devlet arasındaki ilişki, sosyal adalet temeli üzerine kurulmaktadır. Barker’a göre sosyal adalet, “*Toplumun tüm bireylerinin temel haklara, korumaya, fırsatlara, yükümlülüklerine ve sosyal kazanımlara sahip olduğu ideal düzen*”dir. (BARKER,2003:451) Tıpkı Barker gibi “*Sosyal politikaların geniş anlamda sosyal eşitlik ve sosyal adalet sağlayıcı bir işlev ve nitelik kazanması, bu politikaların haklar düzleminde hukuki bir temele oturması ve yurttaşlık anlayışına sosyal bir boyut eklenmesi ile ilgilidir*” (Metin: 181) diyen Metin de, sosyal hakların, istisnasız tüm topluluklara temin edilmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır.

YAŞLI KESİME TANINAN SOSYAL HAKLAR

Bu kısımda, özellikle yaşlı nüfusa sunulan sosyal haklardan bahsedilecektir. “*Yaşam Seyri Teorisi*”ne göre, gençlik ve orta yaş dönemlerinde sahip oldukları eğitim, sağlık, çalışma, ücret gibi hakların yansımaları, bireylerin 65 yaş üstü dönemdeki yaşamlarına çok büyük etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla önemli olan husus, tüm hayatları boyunca sosyal haklardan mahrum kalmış bireylerin, sadece yaşlılık döneminde kendilerine sunulan bazı olanaklardan yararlanmalarıyla rahata kavuşmalarının mümkün olmadığıdır.

Anayasanın 61. maddesine göre, “*Yaşlılar devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir*” Yaşlı kesim, devlet tarafından korunma hakkı yanında, insan onuruna yakışır ve yaşlarının getirdiği bazı farklılıklara uyan bir hayata sahip olabilmeleri için sosyal haklarla buluşturulmalıdırlar.

Bu bağlamda, yaşlı nüfusun hâlihazırda karşılaştığı toplumsal sorunları göz önünde bulundurmak önemlidir. Bu bağlamda, yaşlılarla ilgili en yaygın toplumsal sorunlar; “*Genel yaşam standartlarının yükseltilmesi, yoksulluk ve düşük gelir, sosyal güvenlik politikalarındaki değişiklikler, tek başına yaşayan yaşlı sayısındaki artış, uygun olmayan konut koşulları, aile bakımındaki azalmalar, yaşlı nüfusun yaşlanma belirtileri, yaşlılığa yönelik olumsuz görüşler ve olumlu rolleri kabullenme güçlükleri*” (KALINKARA,2004: 139) şeklinde sıralanabilir.

Adil Gelir ve Sosyal Güvenlik

Her insanın, insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmesi için ekonomik güvenceye sahip olması gerekmektedir. Bu ekonomik güvence, yaşlı kesimde, genellikle, bu toplumsal kesit üyelerinin, aktif çalışma yaşamının sona ermesi nedeniyle emekli maaşları şeklinde sağlanmaktadır. Sosyal haklar bağlamında ele alınacak konu, her yurttaş gibi yaşlıların da, adil bir gelire sahip olması konusudur. Gerek emeklilik maaşı gerekse yaşlı aylığı şeklinde sunulan gelirin, yaşlı nüfusun yaşam standartlarını karşılayan ve sürekli gelir olması önemlidir. Aksi takdirde devreye giren sosyal yardım konusuysa daha sonra ele alınacaktır.

“Sosyal Güvenlik Reformu” öncesi, emekli maaşları farklı iş gruplarına farklı kurumlar tarafından (Emekli Sandığı, Bağ-Kur, SSK), farklı koşullarla sunulmaktaydı. Hatırlanacağı gibi Reform’dan sonra bu üç kurum, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) adı altında birleştirilmiştir. Yine de sistem, çalışılan yıllarda yapılan katkı paylarının geri dönüşümünün hesaplanıp hak sahipleriyle buluşturulması şeklinde işlemektedir. Dolayısıyla Türkiye, çalışma esaslı ve katkı payı temelli bir sosyal güvenlik ağına sahiptir.

Ayrıca, 1976 tarihli ve 2022 Sayılı, “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” uyarınca, hiç çalışmamış ya da sosyal güvencesiz işlerde çalışmış bireylerin, yaşlılıkta gelir sahibi olmaları amaçlanmıştır. Fakat bu aylığın çok düşük miktarda olması, uygulamanın yetersizliğine dair tartışmaları beraberinde getirmektedir. Zira Türkiye’de yaşlıların sosyal güvence ve ekonomik gelir bakımından durumları oldukça vahimdir. 2006 yılında yapılan GeroAtlas çalışması bulgularına göre, ortalama aylık geliri 100 YTL olan yaşlıların oranı çalışma katılımcılarının, % 73’üne ulaşmıştır. En zor durumdaki yaşlılar, dul kadınlardır. Yaşı 75’in üzerinde olan dul kadınların % 67’sinin hiçbir geliri yoktur. Bu kadınlar, çocukları, akrabaları ve komşuları tarafından bakılmakta ve desteklenmektedirler. (TUFAN:41).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri; 2007 yılında 4 milyon 465 bin olan 65 yaş üstü nüfusun 927.318’inin herhangi bir sosyal güvenceye ve gelire sahip olmadığından aylık 76.63 TL olan yaşlılık ödeneğinden yararlandığını açığa çıkarmaktadır. Ayrıca, ülkede yaşlı altmışın üzerinde olan 3,2 milyon kadının, % 90’ından fazlası yoksulluk sınırının epey altında kalan gelire yaşamını sürdürmektedir. Erkeklerin yüzde 75’i herhangi bir gelire sahipken, kadınlarda bu oran yüzde 38’e düşmektedir. Diğer taraftan gelirlerin kaynağına inildiğinde, yaşlı erkek nüfusun yüzde 46’sının emekli maaşını geliri olarak beyan ettiği kaydedilmelidir. Vurgulanan diğer önemli kaynaklar olarak; yaşlı aylığıyla kira-faiz gelirleri gösterilmiştir. Erkeklerin sadece yüzde 10’u çalışmaktadır. Yaşlı kadınların sadece yüzde 6’sı kendisine ait emekli maaşına sahipken, dolaylı emekli maaşını gelir kaynağı olarak belirten kadınların oranı yüzde 16’dır. Kadınların yüzde 10’u yaşlılık aylığı alırken, sadece yüzde 1’i halen çalışmaktadır. (DPT, 2007: 11)

Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik güvenceden yoksun olmanın yaşlılar arasında yaygın bir durum olduğu fark edilmektedir. Hem herhangi bir geliri olmayan kişi sayısının fazlalığı, hem de gelir sahibi olmasına rağmen bu gelirin, ortalama bir yurttaşın yaşamını asgari düzeyde idame ettirmelerini bile sağlayamayacak kadar düşük olması yukarıdaki yargıyı haklılık kılmaktadır. Yaşamlarının aktif dönemlerinde çalışmamış olmaları ya da sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmış bulunmaları nedeniyle kadınların önemli kısmı, yaşlılık yıllarında güvenli gelire sahip olma imkanından mahrum bırakılmıştır. Eşleri üzerinden gelire sahip olan dul kadınların ellerine geçen maaşsa, onları yoksulluktan kurtaramamaktadır.

Maalesef ki adil ücret ve sosyal güvenlik konusunda, yaşlılara tanınan haklar bağlamında Türkiye hiç ümit verici bir noktada değildir. Şu anda, daha çok sosyal yardımlarla geçici şekilde yoksullukla savaşmaya çalışan hükümetin, daha sistematik bir şekilde sosyal güvenlik konusuna yönelmesi acilen yapılması gerekenlerin başında yer almaktadır. Bu meyanda Sosyal Güvenlik Reformu sonucu, sistem-dışı kalacak biçimsel olmayan sektör çalışanları, düzenli prim ödeme olanağından yoksun kendi işini yapan esnaflar, çiftçiler ve zanaatkarlarla

artık babası ya da kocasının sosyal güvencesinden yararlanma hakkı elinden alınmış bekar-dul kadınların, yaşlılık dönemlerinde adil bir gelire sahip olmasının temin edilmesi şarttır.

Çalışma Hakkı

Yaşlı nüfusun çalışma olanaklarına ilişkin görüş bildiren Emiroğlu, konuyu şu şekilde özetlemektedir: “Gelirde azalma, işsizlikte artma görülmektedir. Özellikle yoksul kesimde yaşayan yaşlılarda kronik işsizlik bulunmaktadır. Bir işte çalışma güvencesi elde eden yaşlılar ise çoğunlukla düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Sanayileşmiş toplumlarda yaşlıya iş verme ve ücret belirlemede yaş ayırt edici bir etmen olarak rol oynamaktadır. Yaşlılar yaşam düzeylerini yükseltecek gelirlerini arttıracak, yararlanabilecekleri ek iş bulmakta güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.” (EMİROĞLU,1995: 41)

Yaşlı nüfusun 2000 yılındaki istihdam durumu incelendiğinde, yüksek orandaki erkek nüfusunun, kendi istihdam durumunu, “Kendi işinde çalışan” olarak beyan ettiği görülmektedir. 1990 Nüfus Sayımı ile karşılaştırıldığında bu oranın, % 80,2’den, % 86’ya yükseldiği ortaya çıkmaktadır. Yaşlı kadın nüfusunun, % 71’i kendi istihdam durumlarını, “Ücretsiz aile çalışanı” olarak beyan etmektedir. Bu oran 1990 sayımında % 82’ydi. Her iki sayımdan alınan veriler karşılaştırıldığında, kendi istihdam durumunu, “Kendi işinde çalışan”- “işveren” olarak niteleyenlerde artış olduğu, buna karşılık “ücretsiz aile çalışanı” – “çalışan” biçiminde nitelendirenlerde düşüş yaşandığı gözlenmektedir.

İstihdam edilebilirlik açısından 2010 yılı verileri irdelendiğinde, tüm itirazlara rağmen yaşlı nüfusun istihdamlarında gözle görülür iyileştirme kaydedilemediği ileri sürülebilir. Nitekim, TÜİK Hane Halkı İşgücü (2010) verilerine göre, 65 yaş üstü erkeklerin % 19,5’i istihdam edilebilirken, kadınların istihdam oranı % 5,9’da kalmaktadır. Ayrıca tarım dışı işsizlik oranı 65 yaş üstü erkekler için % 7,2 gibi azımsanamayacak bir orandadır. Bu durumda 65 yaş üstündeki yaşlıların halen işgücüne katılmak istedikleri, fakat çeşitli faktörlerden dolayı istihdam edilemedikleri söylenmelidir. (TÜİK,2011)

Çalışma hakkı tanımak yanında devletin çalışma imkânı yaratması gereği de, sorunun çözülebilmesi açısından kaçınılmaz bir ögedir. Özellikle yaşlılar gibi özel gruplar için hem bu gruba uygun istihdam şekilleri yaratılmalı hem de var olan istihdama katılabilmeleri noktasında yaştan doğan ayrımcılıkla savaşılması gerekmektedir. Yaşlıların meslek biçimlenimlerindeki yetersizlik, çalışma yaşamına girebilmede aşmak zorunda oldukları engellerin başında yer alır. Bu yüzden bireyler; hızla değişen koşullara uygun, modern tekniklere dayalı, açık- yaygın eğitim hizmetlerinden yaşamları boyunca yararlanabilmelidirler. (Altan,2006: 276)

Sağlık Hakkı

Sağlık hizmetlerine ulaşma hakkı, her bireyin her yaş dönemindeki en temel sosyal haklarından biridir. Yaşla birlikte artan kronik rahatsızlıklar ya da bazı yetilerdeki kayıplar, bireylerin yaşlılık döneminde kendi varlığına hakim olup, rahat bir hayat sürmelerini engelleyebilmektedir. Sağlık problemi yaşamak, bir yaşlının ekonomik durumundan sosyal hayata katılımına kadar tüm alanları etkileyebilir. Bu nedenle, sağlık hizmetlerine ulaşım, sağlık sorunlarına uygun olarak sunulmuş olanaklara kavuşabilme, yaşlılık döneminde hayati öneme sahip olmaktadır.

Sağlık güvencesi konusunda, Türkiye tüm vatandaşları kapsayacak evrensel sisteme sahip değildir. Sağlık güvencesi, sosyal güvenlik ağlarıyla birlikte sadece çalışan kesim ve on-

lara bağımlı üyelere sunulan ayrıcalık olarak kalmaya devam etmektedir. Her ne kadar AKP hükümeti döneminde gerçekleştirilen Sağlık Reformu, görece iyileştirilmiş bir sistemi amaçlamış olsa da, sağlık güvencesi dışında kalan kesimin gittikçe büyümesini engelleyememiştir. Tüm sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanmasıyla birlikte, üniversite ve özel hastanelerin tüm sosyal güvenlik mensuplarının erişimine açılması, hizmet kullanıcılarınca, “*Tatmin edici gelişme*” olarak algılanmaktadır. Fakat tüm hastanelerin işletmelere dönüştürülmesi uygulaması, gelecekte bölgelerarası hizmet sunumu farklılıkları, hizmetin bedelinin artması konuları yüzünden sorunludur. Eleştirilen bu noktaların yaşlı kesimin, özellikle de belirli bölgelerde yaşayan yoksul yaşlıların, sağlık hizmetlerine erişimlerini olumsuz yönde etkileyeceğini öngörmek için kahin olmaya gerek yoktur.

Ayrıca unutmamak gerekir ki, yaşlıların büyük bir çoğunluğu halen kırsal kesimde yaşamaktadır. Kırsal kesimde sağlık hizmetlerine ulaşım oldukça kısıtlıdır. Özellikle kentlerdeki sağlık kurumlarına ulaşım konusunda yaşanan aksaklıklar, kırsal kesimde insanların, ancak; en son aşamada sağlık hizmetlerine başvurmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca yoksul yaşlı nüfusun ulaşım masraflarını karşılayamaması, gidilecek mesafeyi yaşadıkları sağlık problemleri nedeniyle (engellilik gibi) kaldıramayacak durumda olmaları, adı geçen yaş grubunun sağlık hizmetlerinden faydalanması şansını kısıtlamaktadır. Evde bakım seçeneğinin kırlara sunulmaması da yaşlılar açısından ayrı bir engel oluşturmaktadır.

2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’na göre, yaşlıların % 24’ü herhangi bir sağlık güvencesine sahip değildir. Yaşlı nüfus, % 31, 9 oranla en çok SSK sosyal güvencesine sahiptir, Bağ-Kur % 22 oranla SSK’yı ikinci sırada izler. Hiçbir sağlık güvencesine sahip olma durumu, yaşın yüksekliğine bağlı olarak artış gösterir. Ayrıca sağlık güvencesi kapsamı konusunda cinsiyet farklılıkları görülmektedir. Zira hiçbir sağlık güvencesine dâhil olmayan kadın nüfusunun oranı % 24, 7 iken, bu oran erkekler arasında % 19,7’ye düşmektedir.

Yaşamboyu Eğitime Ulaşım Hakkı

Eğitim hakkı en temel sosyal haklardan bir diğeridir. Örgün eğitime katılım, genellikle çocukluk- ilk gençlik döneminde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla eğitim hakkı denince ilk akla gelen nüfus, yaşlı nüfus değildir. Fakat eğitim hakkı denilince sadece örgün eğitim akla gelmemelidir. Bir insanın tüm hayatı boyunca eğitim alma hakkının saklı kalması önemlidir. Gerek yeni teknolojik gelişmeler gerekse bilimdeki ilerleme, bilgiye erişim konusunda yaşamboyu eğitime erişimi gerektirmektedir. Bu bağlamda yaşlı nüfusun da diğer tüm nüfus grupları gibi eğitime erişim hakkının olması, sosyal hak temelli ve yerinde bir taleptir.

Şu anki yaşlı nüfusun eğitim durumu, Türkiye’yi dünya sıralamasında oldukça alt seviyelere itmektedir. 65 yaş üstü kadın nüfusunun % 83’ü eğitimsiz ve/veya ilkökul terktir. Bu oran erkekler için % 53’tür. 65 ya üstü nüfusun okuryazarlık oranlarına bakıldığında, okuryazar olmayan kadınların oranı % 78, erkeklerinki ise % 26’dır. (TNSA, 2003) Okuryazarlık ve ilkökul mezunluğu oranları yanında, bazı özel şirketlerin yaptığı araştırmalar göstermektedir ki, yaşlılar arasında bilgi teknolojisi kullanımı, özellikle de bilgisayar ve sanal ağ kullanımı oldukça düşüktür. Bu tür teknolojilere erişimi belirleyen diğer sosyo-ekonomik faktörlerin yanında, yaşlı nüfusun bu teknolojileri kullanmalarını sağlayacak eğitimden yoksun olmaları göz önünde bulundurulmalıdır. Yaşamboyu eğitim ve bu olanağın yaşlılarda devlet eliyle özendirilmesi, sosyal devletim temel koşullarındandır.

2010 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine bakıldığında tablonun pek fazla iyiye gitmediği ortaya çıkmaktadır, 65 yaş üstü kadın nüfusunun % 45.7’si okuma yazma bilmezken, bu oran aynı yaş grubundaki erkekler arasında % 15, 5’de kalmaktadır. Yine 2010 verileri, erkek yaşlı nüfusunun % 46, 8’inin ilkökul mezunu olduğunu fakat kadın yaşlı nüfusunun yalnızca % 25, 6’sının ilkökul seviyesinde eğitim görmüş olduğunu göstermektedir. Bu tablonun da açıkça ortaya koyduğu gibi, yaşlı nüfusu halen ağırlıklı olarak eğitimsizdir. (ADNKS, 2010) Ayrıca okuryazarlık ve eğitim alma oranlarında toplumsal cinsiyet farkı açıkça kendisini hissettirmektedir.

Aile hakkı

Yaşlıların kendi ortamlarında yani evlerinde aileleri içerisinde yaşamaya devam etmeleri, önemlidir. Aile hakkı, bu sebeple yaşlının hayatını kendi ailesi içerisinde devam ettirme hakkını belirtir. Bu hakkın sosyal haklar başlığı altında ele alınmasının sebebi, getirdiği sonuçlar sebebiyledir. Aile hakkına sahip olmak demek, yaşlının aile içerisinde bakımının mümkün olabilmesi demektir. Bu konuda hem dünyada hem de Türkiye’de çeşitli uygulamalar söz konusudur. Yaşlısına bakan ailelere devlet tarafından maddi destek verilmesi sayılan uygulamalara verilebilecek başat örneklerdendir. Bu maddi destekle, yaşlıların aileleri tarafından bakılmasının garantilenip huzurevlerinde terk edilen yaşlıların sayısının azalması amaçlanmaktadır. Ancak maddi destek konusunun da, ailede bakılmaya devam edilen yaşlıların aldıkları bakımın kalitesiyle önceden para karşılığı yerine getirilmeyen kuşaklararası dayanışmanın, finansal boyut kazanması yönünden eleştirildiği gözlemlenmektedir.

Konut ve Barınma Hakkı

Yaşlı kesimin konut sorunu, “*Kentleşmenin hızlanıp yaygınlaşması ve yaşlılıkta gelir azalmasının ortaya çıkardığı ciddi bir konudur.*” (EMİOĞLU:39). SHÇEK’in, “*Yaşlı Hakları*” başlığı altında ele aldığı barınma konusu, yaşlıların, “*Sağlık durumlarına göre düzenlemelerin yapılabileceği uygun konuta sahip olabilmeleri*”ni içermektedir. (SHÇEK, 2011) Diğer yaş gruplarına sunulan konut hakkından farklı olarak, yaşlıların sahip olacağı konutların belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Yurtdışında daha çok önem verilen “*yaşlı-uyumlu konut projeleri*”, ne yazık ki genelde üst-gelir grubundaki yaşlı nüfusa hitap etmektedir.

Ayrıca, Türel’in yaptığı bir araştırmanın da ortaya koyduğu gibi yaşlıların konut gereksinimlerinin, sosyo-ekonomik düzeylerine göre belirlenmesi gereklidir. Yaşlıların konutla ilgili sorunlarını üç gruba ayıran yazar, konutu olmayan dar gelirli yaşlılar, konutu olup evin iç- dış giderlerini karşılayamayan orta gelirli yaşlılar, konutu ve yeterli geliri olan, ancak; kentsel hizmetlerden yararlanamayan yaşlıların farklı ihtiyaçlara sahip olduğunu vurgulamaktadır. (TÜREL:2001:25-34) Dolayısıyla konut ve barınma hakkını yaşlılara temin edecek sosyal politikaların, bu farklılıkları göz önünde bulundurması önemlidir. Ayrıca konut konusunda atılacak her adımın, konutla birlikte dış mekanın da, yaşlının barınma hakkı açısından büyük önem taşıdığına uygun olmalıdır.

Dünyada şu anda artan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarını karşılama konusunda en çok tartışılan konulardan birisi, “*Yaşlı Dostu Şehirler*” projesidir. Dünyanın dört bir yanındaki birçok şehirde, şehir planlamalarının içine artık yaşlıların özel ihtiyaçlarına göre çevre düzenlemeleri

eklenmektedir. Ulaşım olanaklarının yaşlı ihtiyaçlarına göre yeniden gözden geçirilmesi, yaların kullanımını belirleyen trafik ışıklarının süresinin uzun tutulması, kaldırım yüksekliklerinin yaşlıların tırmanmalarını engelleyecek kadar yüksek düzenlenmemesi gibi hususların yer aldığı, “Yaşlı Dostu Şehir” planlamaları, Türkiye’de de bazı şehir belediyelerinin gündemine girmiştir. Ancak mevcut koşullar, yaşlıları şehir hayatına kolayca katılmalarını engellemektedir. Özellikle anakentlerdeki en büyük problem, ulaşım araçlarının kalabalıklığı, trafikte geçirilen sürenin çok uzun olması konularıdır. Kırsal kesimdeki durum ise daha çok diğer yerleşim bölgelerine ulaşımında yaşanan problemlerden doğmaktadır ve sadece yaşlı nüfusu değil, toplumun genelini etkilemektedir. Dolayısıyla, öncelikli olarak gündeme taşınması gereken konu, kentte yaşlıların sosyal hayata katılmalarını kolaylaştırmak, kırdaysa diğer yerleşim alanlarıyla bağlantıları sağlayacak ulaşım- serbest hareket imkanına erişim konusudur.

Sosyal Yardım/ Sosyal Hizmet

Türkiye’de 1986 tarih ve 3294 Sayılı, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”nun gereği olarak Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’ndan, ekonomik yoksunluk içindeki yaşlılara yardım yapılmaktadır. Ancak, SYDTF’nin yoksullukla mücadele çalışmaları, önceden hedeflenen nesnel kıstasları çerçevesinde yapılmadığından, yardımların yoksul kesimlere ulaşmadığı, uygulamaların ciddi denetimden geçirilmediği ve yardımların etkinliğinin gözlenmesi yolunda kayda değer çaba sarf edilmediği iddialarıyla eleştirilmektedir. Kuşkusuz işgücü piyasasına giremeyecek durumdaki sakatlar, çalışamayacak yaşlılar ve kimsesizler için söz konusu yardımların sürdürülmesi, yine de gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır. (ŞENSES,2003: 334-340)

Türkiye’de sosyal yardım, hak temelli olmaktan çok ihtiyaç temelli olarak temin edilmektedir. Yine sosyal yardım sunulacak grupların tanımlanmasında geçen, “kimsesiz” ibaresi; ailesi olan ama onlardan herhangi bir destek göremeyen yaşlıları sosyal yardım kapsamının dışına itmektedir. Bu anlayış vatandaşlık ve hak temelli sosyal devlet yerine, Türkiye’de halen yükü öncelikli olarak aileye yıkan, ancak ailenin devreye giremediği durumlarda muhtaçlık- kimsesizlik söylemleri üzerinde, yaşlısına son kertede sosyal yardım temin eden devlet anlayışının varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sosyal yardım konusu hak temelli işletilmeyince, yardım almak üzere talepte bulunma konusunda sıkıntılarla yüz yüze gelinmektedir. Aksu Bora’nın çalışmasına göre, yoksul insanlar, kişilerden yardım almaktansa devletten yardım almayı daha “insani olgu” olarak algılanmaktadır. (BORA,2002: 106) Ancak sosyal yardımlardan yararlanmayı, “utanç verici” bulanlara da rastlanmaktadır. Zira sosyal yardıma başvurmayı, “yoksulluğunu itiraf etmiş” olmak, böylece damgalanmakla eşanlamli görenlere göre bu olgu, taşınması kolay bir yük değildir. (BORA,2002:108) Tam da bu noktada sosyal yardımların yaşlılara talep/ ihtiyaç karşılığı verilmesinden, Buğra’yla Keyder’in dikkat çektiği, vatandaşlık geliri uygulamasıyla dağıtılması önerilebilir. Bu bağlamda, “sadaka” gibi değil de “vatandaşlık hakkı” olarak hak sahiplerine ulaştırılacak nakit gelir desteği (BUĞRA: 87), yaşlıların toplum içinde özsaygılarını/onurlarını koruyarak yaşamalarına imkan sağlayabilecektir. Yaşlı nüfus gibi yeni iş bulma şansına sahip olmayan kesimin, başkalarının merhametine bağımlı olmakla sefalet düşmek arasında seçim yapma durumuna düşürülmemeleri, insanlık onurundan feragat etmeksizin insanca yaşama hakkına eriştirilmeleri, devletin bireye karşı taşıdığı sorumluluğu

tanımlıyor. Bireyin özerkliğinin korunması, ancak, bu sorumluluğun insan haklarını temel alan yaklaşımla çözümlenmesiyle mümkündür.

Sosyal yardımların yanında, sosyal hizmetlerin önde gelen bir hak olarak algılanması, Avrupa Konseyi’nin 1961’de kabul edip, 1996’da gözden geçirdiği ve Türkiye’nin bazı çekincelerle birlikte ancak 2004 yılında imzaladığı “Avrupa Sosyal Şartı”nda (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi) somutlaştırılmıştır. (TUFAN,2009: 83). Bu açıdan yaşlı kesime sosyal hizmet hakkı dendiğinde akla gelen en temel konu, yaşlı bakımında düğümlenmektedir. Türkiye’de hizmet veren kuruluşlar, SHÇEK’e bağlı huzurevleri, özel yaşam evleriyle evde bakım üniteleridir. Türkiye’de kurumsal bakım, hem yaşlılar hem de yaşlı yakınları açısından maalesef halen en son seçenek olarak görülmektedir. Geleneksel aile anlayışının, yaşlısının bakımını kurumlara bırakan ailelere ayıplayıcı gözle bakmasına sebebiyet veren yaklaşım, yaşlıları kalabalıklar içerisinde kaderlerine itmekten öte işlev görmemektedir. Oysa kurumsal bakımın yaşlının hakkı olduğu, kendi tercihleri bağlamında böyle bir seçeneğe sahip olmasının göz önünde bulundurulmasının gerekliliği, “Yaşlı kişi de aile üyeleri tarafından bakılmak istiyor” gibi her zaman geçerlilik taşımayan söylemlerle karşılaşınca, kurumsal bakım seçeneğinin göz ardı edilmesi ya da var olan kurumsal hizmetin eksikliklerine önem vermemek sonuçlarını beraberinde getiriyor.

Fransa’da yaşlılara, isterlerse evde ya da kurumda bakım masraflarını karşılamaları; isterlerse de aile üyelerinden eşleri hariç herhangi birini, bakıcı olarak işe almaları için kullanabilecekleri doğrudan nakdi ödenekler sağlanmaktadır. Bu ödenekler sadece bakım için harcanma şartıyla, ekonomik- tıbbi açıdan kendi kendisini idare etme yetisini kaybetmiş yaşlılara, yerel yönetimler aracılığıyla ödenmektedir. Türkiye’deki durum, yaşlılara kendi bakım tercihlerini karşılamalarına dönük ödenek sağlanması yerine, yaşlısına bakan aile üyelerine maddi yardım temin etmeye yöneliktir. Bu durum, yaşlı bireyin bakım konusunda da, “pasif alıcı” şeklinde algılandığını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla ülkede, bir yaşlı hakkı olarak görülmesi gereken bakım hususu aslında, muhtaç olan yaşlının muhtaçlığını azaltma aracına dönüş(türülmüş)tür.

Yaşlıların Sosyal Haklarına Yönelik İhlaller

İhmal, yaşlı kesime yönelik olumsuz davranış şekillerinden en göz ardı edilenidir. Yaşlılara yönelik şiddet, ayrımcılık ve istismar yanında ihmal konusu görece daha soyut olup özellikle ülkemizde belirgin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir hak ihlali yaratan husus ise “yaş ayrımcılığı” konusudur. Yaş ayrımcılığı, genel olarak toplumun yaşlı nüfusuna olumsuz bakış açısını içermektedir. Bu nedenle, yaş ayrımcılığı kendini hem direkt yaşlılar hakkında oluşturulan kalıplaşmış yargılar şeklinde gösterir hem de bu kalıplaşmış yargılar, yaşlının gündelik yaşantısına yansır. Örneğin yaşlı nüfus hakkındaki en olumsuz kalıplaşmış yargıyı içeren, “işe yaramazlık” yakıştırması, yaşlının kendisine bakışında olumsuzluk yaratır ve onu çaresizliğe sürükler. Ayrıca bu yargı, yaşlı nüfusun çalışma hayatına katılıp, üretken bir birey olarak toplumsal varoluş edimselliğini yaşaması, önündeki en büyük engeli oluşturur.

Yaşlı nüfus gerek kurumlar kapsamında gerekse kendi aileleri içerisinde şiddet/ istismara da maruz kalmaktadır. Kurumlarda bakım alan bazı yaşlıların hem fiziki şiddete tabii kaldıkları hem de sözlü istismarla karşılaştıkları, bilinen bir gerçektir. Aile içerisinde de yaşlıların, diğer aile üyelerinden fiziksel şiddetin yanı sıra ekonomik istismar/ tacize uğradıkları yine araştırma-

lar sonucunda saptanmış durumlardır. Yaşlı anne babanın, emekli maaşlarının ellerinden alınması ya da sözlü tacize maruz kalmaları, yaşlı hakları ihlaline en güzel örneklerdir.

TÜRKİYE VE DÜNYADA YAŞLI NÜFUSUN SOSYAL HAKLARINA DAİR BİR KARŞILAŞTIRMA

“Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı”nın en önemli özelliği, ilk defa hükümetlerin, yaşlılık konusunu sosyal ve ekonomik kalkınma ve insan hakları gibi diğer sistemlerle birleştirme konusunda anlaşmış olmalarıdır. Dolayısıyla bu rapor, yaşlılık konusunun ülke politikalarında önemli bir yer edinmesine de öncülük etmiştir.

Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı

Eylem Planı, yaşlılık konusunda öncelik verilmesi gereken üç ana başlık üzerinde önemle durmuştur. Bunların ilki, yaşlıları kendileri hakkında alınan kararlar ve sosyal politikalar içerisinde daha merkezi bir yere konumlandırmaya yöneliktir. Dolayısıyla yaşlı bireyin, pasif alıcı olarak görülmesinin engellenerek, yaşlıların topluma katkı sağlayan aktif bireyler şeklinde tanınması amaçlanmaktadır.

İkinci öncelik, yaşlının sağlığının ve iyi hal durumunun ilettilmesidir. Yaşlılık döneminde, diğer tüm eylemleri sınırlayan başlıca sorun, yaşlı bireyin sağlığındaki gerilemelerdir. Dolayısıyla yaşlıların sağlığı ne kadar yerinde olursa, yaşamın diğer alanlarına dâhil olma ihtimali de o kadar artmaktadır. İyi hal durumu, sağlık yanında ekonomik konumu da içermektedir. Ekonomik güvenceye sahip olan yaşlı birey, daha aktif olarak yaşamına devam edebilmekte, kendisini yoksunluğa iten maddi sınırlandırmalardan kaçınabilmektedir. Bu öncelik, “Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı”nda, yoksullukla savaşım, sağlık bakımlarının temini konularına merkezi önem atfedilmesini beraberinde getirmektedir.

Üçüncü öncelik, yaşlı bireyin olanaklarını arttıran, ona destek veren bir ortam içerisinde bulunmasının teminidir. Bu önceliğin içine hem yaşlının sağlık durumuna uygun bir çevre ve konutta yaşaması dâhildir, hem de aile- arkadaş desteğine istediğinde erişebilecek topluluk içerisinde bulunması. “Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı”nda yaşlıya bakış açısı, en belirgin şekilde, şöyle ortaya konmaktadır: “Yaşlılık ve yaşlı insanlar üzerine modern bakış açıları, onları değişime tabii nesnelere yerine faal özneler olarak görmekte dolayısıyla onları ekonomik ve sosyal kalkınmanın sadece alıcıları değil ayrıca katkıda bulunanları olarak tanımlayarak da onların ‘hak eden’ tarafına vurgu yapar ki, bu da onların eşit davranılma ve otonomi gibi temel insan hakları demektir.”

DPT Ulusal Yaşlılık Eylem Planı

Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT), 2007 yılında hazırladığı, “Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı”nda, “Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı”nda alınan kararların hemen hemen aynısı dile getirilmiştir. Bu kararların uygulanması aşamasında, “Gerçekleştirilecek Eylemler” başlığı altında her bir karardan sonra hayli soyut-genel eylem önermeleri bulunmaktadır.

Bu soyut- genel önermelere örnek olarak, “Yaşlıların işe alınmasının teşvik edilmesi, çalışan yaşlıların yaşadıkları olumsuzluklar erken tanınarak önlenmesi ve iş yaşamındaki yaş engellerinin ortadan kaldırılması” başlıkları verilebilir. Sanki her yaşlının çalışma ortamında karşılaşacağı sorunlar birmiş ve tüm bu sorunların hepsine ortak çözüm sunulabilirmiş

gibi bir izlenim verilen rapor, çağcıl düzenleme olanağı sunmaktan ziyade devletin soruna, “yasak savıcı” zihniyetle eğildiğinin göstergesidir. Bu raporla ilgili karşılaşılan diğer sıkıntı, gerçekleştirilecek eylemler başlığı altında sunulan bazı hususların, gerçeklikten uzak olmasıdır. Örneğin, “Kayıt- dışı sektörlerde çalışanlar için, yeni sosyal koruma, sosyal güvenlik programlarının hazırlanması” konusu, sadece yaşlılar adına değil, tüm yaş grupları adına gerçekleştirilmesi zor bir eylem kararıdır.

Doğallayın DPT, “Ulusal Yaşlanma Eylem Planı”nda yer alan başlıklar arasında uygulamaya konulanları bir hayli kısıtlıdır. Üstelik söz konusu kısıtlı uygulamalar, yaşlılık üzerine çalışan kişiler tarafından yetersiz, kapsamı dar ve etkisiz olarak nitelendirilmektedir. Bunun yanında bazı uygulamaya geçilen hususlar ya ülke gerçeğine uygun değildir ya beklenmedik sonuçlarla karşılaşmaktadır ya da yaşlıların gerçek isteklerini yansıtmamaktadır.

DPT’nin “Yaşlanma Ulusal Eylem Planı”nda eksiklikler ve yanlışlıklar bulunduğunu düşünen, “Yaşlılık Platformu” üyeleri 2010 yılında bir Çalıştay oluşturup, kamu kuruluşlarını bu çalışmaya katılmaya davet etmişlerdir. Amaç, DPT’nin planında yer alan kararlar üzerinden geçmek ve daha kapsamlı kararlar almaktır. Dolayısıyla, Yaşlılık Platformu’nun hazırladığı “Çalıştay Sonuç Raporu”nda (YAŞLILIK PLATFORMU ÇALIŞTAYI, 2010: 16), “Emekli maaşları kesilmeden yaşlıların yarı zamanlı çalışmalarına imkân veren yasal düzenlemelerin yapılması” gibi DPT’nin eylem planında yer almayan, somut kararlar bulunmaktadır. Adı geçen rapor, platform üyelerince gerekli kurumlara sunulmuştur.

AKP DÖNEMİNDE YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

AKP hükümetleri, sosyal politikalarının içinde yaşlılara görünürde önemli yer ayırmaktadır. Her ne kadar, hükümetçe yaşlılara yönelik başlatılan bazı girişimler söylemde öteye gidememiş olsa bile bu dönemde, AKP iktidarlarında yaşlı nüfus sorununun daha önceki tüm hükümet dönemlerinden daha fazla gündeme gelmiş olduğu gerçeği yadsınamaz. Üstelik hükümetin, bu “söylemsel girişkenliği”, sosyal refah devletinin kazanımları hususunda genellikle genç, çalışan nüfus ve kadınlara yönelik eylem planları düzenleyen muhalefet partileri CHP’yle MHP’yi; elde ettikleri belediyelerde, yaşlı nüfusa somut hizmetler götürmeye itmiştir. Dolayısıyla hükümetin bu noktada da, yaşlı sorununa, “dolaylı katkısı”ndan bahsedilebilir.

AKP hükümetinin sosyal politika anlayışı, neo-liberal ve yeni sağ söylemler çerperinde ele alınmaktadır. Muhafazakar tikelliğinin ardında, küresel bağlamda hemen hemen her ülkede yaşanan devletin küçülmesi, özelleştirme, aileye dönüş gibi tümel, ulusötesi uygulamaların yürütücülüğü yatmaktadır. AKP hükümetleri döneminde yaşlılara yönelik sosyal politikalar, bu girdiler göz önünde bulundurularak incelenmelidir.

AKP Söyleminde Yaşlılar

Parti programında yaşlılar, diğer yardıma muhtaç gruplarla bir arada sayılarak, korunması- bakılması gereken pasif bir topluluk olarak görülmektedir. Nitekim parti programında yaşlılarla ilgili temel yaklaşım, “Sanayileşme ile birlikte çocukların ve yaşlıların bakımında problemler oluşmaktadır. Bunun giderilmesi için kreşler, huzurevleri ve hastanelerin genişletilmesine önem verilecektir. Belli bir yaşa gelmiş yardıma muhtaç yaşlıların aile içinde bakılması teşvik edilecektir” şeklinde ifade edilmektedir. (AKP PROGRAM, 2007)

Yaşlıları, hak sahibi bir topluluk olarak görmektense, aile üzerinden yaşlıya dolaylı olarak hizmet verilmesi anlayışı parti tüzüğünde de görülmektedir. Ayrıca, Yaşlı Koordinasyon Merkezleri'nin (YKM) kurulacağı anımsatılarak “*Türkiye’de ilk kez AK Parti siyasi öncelikleri arasına geleceğin potansiyel sorun alanı olarak gördüğü yaşlılık olgusunu yerleştirmiştir*” (GÖKSEL, 2006: 5) önermesinde bulunulmuştur. Yaşlılık, AKP yönetimince, toplumsal sorun olarak ele alınmaktadır.

Partinin daha çağcıl içeriğe sahip bir diğer söyleminde yer alan, “*AK parti toplumun kademlileri olarak gördüğü yaşlılarımızı korunacak kişiler olmaktan çıkararak tecrübeleri ve bilgi birikimlerinden yararlanılacak değerler olarak görmektedir*” önermesinde, yaşlı nüfusu toplumun sürekli üretimi ve yeniden üretimi sürecinde, köşesinde oturan edilgin bireyler toplumu olarak ele alan algı değiştirilmemiştir.

Yaşlılara Yönelik Gelişmeler

2022 Sayılı Yasa gereği maluliyet aylığı alan yaşlıların ayakta tedavilerinde; ilaç, ortez, protez, gözlük gibi sağlık giderlerinin karşılanmasıyla ilgili düzenlemelerle işe başlayan AKP hükümetleri, yaşlıların kamu sağlık birimlerinde sırada bekleme mağduriyetinden kurtulmasını, “*Yaşlı Polikliniği*” – “*Geriatri Kliniği*” birimleri açarak engellemeye çalışmıştır. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı'nın her genel hastane ve bazı dal hastanelerinde yürürlüğe koyduğu, “evde bakım üniteleri” yaşlılara yönelik değerli bir hizmettir. Yine AKP döneminde SHÇEK bünyesinde, “*Yaşlı Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı*” kurulsun bile, bu başkanlık vasıtasıyla beklenen somut hizmetlere ulaşamamıştır. Ayrıca Türkiye’de sosyal güvenlik politikalarının halen korporatist hiyerarşi içeren alan olmaktan çıkarılmaması, yaşlı nüfusun sorunlarını olumsuz etkilemektedir.

Aslına bakılırsa AKP'nin, yoksulluk ve yoksunlukla mücadele konusunda haklar bağlamında çözüm sunmaktansa, soruna; hayırseverlik/değergamlık söylemi üzerinden geçici çözümler getirmesi eleştirilmelidir. Nitekim hayırseverlik, klasik sosyal politika araçlarının kamuoyuna getirdiği, “yük”lerin bir kısmını üstlenip, hak arama kültürü yerine itaat kültürünü beslediğinden (ÇELİK, 2010: 75), AKP'nin neo-liberal, piyasa odaklı ve “*muhafazakar soslu*” sosyal politika söylemine uymaktadır. AKP döneminde, “*Sosyal yardımların hak olarak düzenlenmesi, keyfilikten çıkarılması ve yasal bir bütünlüğe kavuşturulması yerine, düzensiz, dağınık ve politik etkiye açık ‘hayırsever’ politika araçları tercih edilmektedir*” diyen Çelik (ÇELİK:75), hayırsever yurttaşların katkısının her türlü yoksulluk- yoksunlukla mücadele başat değil yardımcı kalem olarak algılanabileceğini hatırlatmadan edemiyor. Bu bağlamda, sosyal refah devletinin kazanımlarını korumak amacıyla, sosyal harcamaları arttırmak yönünde yeni düzenlemeler yapmak yerine; sosyal politika alanındaki sorumluluklarını yasal değişikliklerle sivil toplum kuruluşlarına devretmeye çalışan hükümet, yaşlı sorununa çözüm sunmak noktasında Batıca ethosun hayli gerisinde kalıyor. (ALTUNTAŞ,2009:168)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de yaşlılık konusu, gündemde hak ettiği yeri henüz edinmemiştir. Halen genç bir nüfusa sahip olması, Türkiye'nin dikkatini yaşlı nüfusun sorunları ve bunun olası toplumsal maliyeti hususlarına odaklanmasını önlemektedir. Oysa halihazırda Türkiye’deki yaşlı nüfusu, nüfusu yaşlanmakta olan küçük bir Avrupa ülkesinin yaşlı nüfusuyla eşit durumda-

dır. Dolayısıyla, yaşlı nüfusu, aslında Türkiye’de yadsınamayacak kadar büyük bir nüfustur. Maalesef ki bu nüfusun aktif olarak kendi haklarını savunacak kadar güçlü bir yapılanmaya sahip olmaması, kendilerini ülke politikasının içine eklemelendirmelerine engeldir.

Yaşlıların sosyal hakları ve bu hakların iyileştirilmesi- genişletilmesi gibi konuların tartışılabilmesi/ gündemi daha çok meşgul edebilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmaktadır. Bunlardan birisi, “*Milli yaşlılar politikasının temel esaslarını ve uygulamaya dönük özelliklerini belirlemek üzere Özürlüler Şurası, Sosyal Hizmetler Şurası’ndan sonra en kısa zamanda Yaşlılar Şurası’nın da tertiplenmesi*”dir. (SEYYAR, 2005) Buna karşılık Yaşlılık Platformu da, sorunlara yönelik olarak tanımlanan önerilerin eylem planlarını belirlemek, harekete geçirmek ve izlemek üzere Yaşlılık Platformu koordinasyonunda; DPT, SHÇEK, Özürlüler İdaresi işbirliğinde çalışma grubunun oluşturulması kararını almıştır. Uygulama yöntemleri konusunda farklı öneriler olsa bile, temel nokta yaşlılık sorununun ulusal bağlamda, kurumlararası diyalogu içeren bir program hazırlanması ve uygulanması gerekliliğidir. Ancak bu sayede, yaşlılar hak talep etme, talep ettikleri haklara kavuşabilme aşamasına yükselebileceklerdir. Bu sonuç, Türkiye’yi yaşlı nüfusunu, “*ikinci sınıf insan*” gibi gören çağdışı konumundan kurtaracaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ALTAN, Ö. Z. (2006), *Sosyal Politika* (Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir)
- BARKER, R.L. (2003), *Social Work Dictionary* (NASW Press, New York)
- EMİROĞLU, V. (1995), *Yaşlılık ve Yaşlıların Sosyal Uyumu* (Şafak Matbaacılık, Ankara)
- KALINKARA, V. (2004), *Yaşlılık/ Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler*, Odak Yayınları, Ankara)
- ALTUNTAŞ, B. (2009), “Sosyal Haklar ve Sosyal Adalet Bağlamında Türkiye’de Kurumsal Sosyal Hizmetler ve Yardımların Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu* (Akdeniz Üniversitesi, Antalya)
- ÖZBUDUN, E. (2005), *Türk Anayasa Hukuku* (Yetkin Yayınları, Ankara)
- TUFAN, İ. (2006), *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü* (Geroyay, Antalya)
- , (2010), “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2010 Raporu”, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, Erişim Tarihi: 12-08-2011 (Ankara)
- , (2010). “Çalıştay Sonuç Raporu” (Yaşlılık Platformu. Ankara)
- , (2010), “TUİK Hane Halkı İşgücü İstatistikleri”, <http://www.tuik.gov.tr/sgucuapp/sgucu.zul>, Erişim Tarihi: 06-08-2011) (TUİK, Ankara)

-----, (2007), *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı* (DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara)

-----, (2002), “Report of the Second World Assembly on Ageing”. (United Nations, Madrid)

Makaleler

BORA, A. (2002), “Olmayanın Nesini İdare Edeceksin? Yoksulluk, Kadınlar ve Hane”, *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (İletişim, İstanbul)

BUĞRA, A. - SINMAZDEMİR, T. (2007), “Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği”, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (İletişim, İstanbul)

BUĞRA, A. (2005), “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, *Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Danışman Raporu*.

CANPOLAT, Ş. (2008), “Population Ageing in Turkey: Current and Prospective Co-Residence Paatern of Elderly Population”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi* (Hacettepe Üniversitesi, Ankara)

ÇELİK, A. (2010), “Muhafazakâr Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım, Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, *İ.Ü. Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no: 42 (İÜ., İstanbul)

GÖKSEL, N. H. (2006), “AK Parti ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”. *İstanbul 1. Ortadoğu Yaşlanma Kongresi, 15 – 19 Mart* (İstanbul)

GÜLMEZ, M. (2009), “İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar”, *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu* (Akdeniz Üniversitesi, Antalya)

KILIÇ, Ş. M. (2007), “Yaşlanan Kadın Gerçeği Yoksulluk”, *Kazete Özgür Kadının Sesi* <http://www.kazete.com.tr/arsiv/2007/59/?sayfa=minekilig&bolum=yazarlar>, Erişim Tarihi: 13-04-2011

KORAY, M. (2001), “Gerçekliklerin ‘Stilize’ Edildiği Bir Dünyada ‘Ötekileşen’ Yoksulluk”. *Toplum ve Bilim*, no: 89 (Birikim, İstanbul)

METİN, O. (2011), “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi”, *Çalışma ve Toplum*, no: 1

SEYYAR, A. (2005), “Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Yaşlılara Yönelik Sağlık ve Sosyal Hizmetlerin Planlanmasında Yerel Yönetimlerin Örgütlenmesi*”. *İstanbul Büyük Şehir Belediyesi-Sağlık İşleri Daire Başkanlığı* (İstanbul)

Şenses, F. (2003), “Yoksullukla Mücadelede Neresindeyiz? Gözlemler ve Öneriler. İçinde”, *İktisat Üzerine Yazılar I – Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar: Korkut Boratav’a Armağan* (İletişim, İstanbul)

TUFAN, B. (2009), “Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet”. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu* (Akdeniz Üniversitesi, Antalya)

TÜREL, G. (2001), “Yaşlılar için Kentte Konut”. *1.Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* (Ankara)